

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК: РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ (ЧАСТИНА 1)

Черниченко І. В.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права і процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
викладач Природничо-гуманітарного коледжу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У 2016 р. до Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд, ЄСПЛ) від України надійшло 18 150 заяв, що становить 22,8 % від загальної кількості поданих на розгляд. Для порівняння від Турецької Республіки подано 12 600 заяв (15,8 %), Угорщини – 8 950 (11,2 %), Російської Федерації – 7 800 (9,8 %).¹

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), Перший протокол та Протоколи № 2, 4, 7, 11, Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ, яка поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, а також зобов'язалася виконувати остаточні рішення у справах проти України.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. регулює

---

¹ Analysis of statistics 2016. European Court of Human Rights. P. 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=#n1347956867932_pointer

відносини, що виникають у зв'язку з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції й протоколів, з впровадженням європейських стандартів прав людини. Відповідно до ст. 13 Закону одним із заходів, що вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням ЄСПЛ, є внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування.¹ Верховний Суд України має право скасувати судові рішення у випадку встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (п. 4 ч. 1 ст. 445 КПК України).²

Д. С. Азаров, П. П. Андрушко, Л. П. Брич, В. А. Корицький, П. М. Рабінювич, О. М. Толочко, С. В. Хилюк та інші вчені у своїх працях досліджували окремі питання, пов'язані із значенням Конвенції та практики ЄСПЛ у кримінальному праві та процесі України.

У Концепції реформування кримінальної юстиції України (далі – Концепція) від 8 квітня 2008 р. пропонується певну частину злочинів та адміністративних правопорушень трансформувати у кримінальні проступки. Однак, на сьогодні в Основному Законі держави не вживаються терміни «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок», а у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) термін «кримінальне правопорушення» вживається тільки у ст. 426 у редакції Закону № 194-VIII від 12 лютого 2015 р.; «правопорушення» – у ст. 369³ згідно із Законом № 743-VIII від 3 листопада 2015 р.³ Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) регламентує спрощене провадження щодо кримінальних проступків, щоправда закріплює тільки загальні положення та містить посилення на закон України про кримінальні проступки, який не прийнятий. Тому виникає запитання, які правопорушення вважати проступками та за яким критерієм їх слід відмежовувати від злочинів та адміністративних правопорушень?

У прийнятому за основу 23 березня 2016 р. проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запро-

¹ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI із змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

³ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III із змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

вадження кримінальних проступків» пропонується закріпити у ч. 1 ст. 11¹ та ч. 1 ст. 11² КК України майже ідентичні визначення кримінального проступку та злочину.¹ У Концепції реформування кримінальної юстиції України основними критеріями поділу цих категорій названо ступінь небезпеки та правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави, практика застосування кримінального та адміністративного законодавства, міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів та проступків.²

Як зазначає Азаров Д. С., особливу увагу слід звернути на вивчення міжнародного досвіду, який відображається у положеннях Конвенції та практики Європейського суду, що визнані в Україні джерелом права.³ Саме тому метою дослідження є аналіз окремих рішень ЄСПЛ проти України, що дає змогу виокремити правопорушення, які визнаються кримінальними у конвенційному значенні. Адже, у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини конкретизує норми Конвенції й протоколів до неї, розкриває зміст оціночних понять і формулює правові позиції.⁴

Термін «кримінальне правопорушення» (англ. – criminal offence) у Конвенції зустрічається у п. 2, 3 ст. 6, п. 1. ст. 7 та ч. 1 ст. 2, ст. 3 Протоколу № 7, а «злочин» (англ. – crime) – у п. 1 ст. 2, п. 2 ст. 8, п. 2. ст. 10, п. 2 ст. 11 та ч. 3 ст. 2 Протоколу № 4.

Як стверджує С. В. Хилюк, правом, яке визначає злочинність діяння, на думку ЄСПЛ, є не лише нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий законодавчим органом, а й писане та неписане право, в тому числі й судова практика. ЄСПЛ у розумінні терміна «право» надає перевагу його змістовному значенню, а не формальному. Судова прак-

¹ Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» від 19 травня 2015 р. № 2897 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214

² Концепція реформування кримінальної юстиції України. Затв. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>

³ Азаров Д. С. Визначення кола кримінальних проступків: два напрями розв'язання проблеми // Інтернет-конференція «Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lduvs.forum24.ru/?0-13>

⁴ Толочко О. Роль рішень Європейського суду з прав людини в механізмі кримінального процесуального регулювання // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 57.

тика як джерело права сприяє прогресивному розвитку кримінального права.¹

Конвенція надає державам свободу визначати як кримінальне правопорушення будь-яке діяння. Вибір «у зворотному напрямі» обмежений суворішими правилами. Якби Договірні Сторони могли на свій розсуд класифікувати правопорушення як дисциплінарне замість кримінального, чинність основних положень ст. 6 і 7 Конвенції залежала б від суверенної волі окремих держав. Такий підхід міг би призвести до результатів, несумісних з цілями та завданнями Конвенції.²

Слід також зазначити, що зміст поняття «кримінальний» для цілей Конвенції не обмежується тим, як його розуміють у національному праві. Той факт, що окреме провадження у внутрішньодержавному праві не належить до «кримінального», не заважає розглядати такі вимоги як застосовні до такого провадження. Важливим фактором є те, чи має відповідна норма загальний характер при застосуванні, було накладене стягнення за своєю природою покаранням, було воно пов'язане з позбавленням волі чи оформлене в інший спосіб (наприклад, передбачало виплату значної суми грошей). Таке трактування не означає, що подібні справи мають класифікуватися як «кримінальні» у національному праві, однак в процесі їхнього розгляду має бути забезпечений належний рівень захисту.³

За обставинами справи «Гурепка проти України», 19 квітня 2004 р. національний суд визнав заявника винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), та наклав стягнення у виді штрафу 136 грн. (на той час приблизно 20 євро). Заявник не був присутнім у судовому засіданні. Уряд стверджував, що правопорушення, у вчиненні якого визнано винним заявника, було «незначним». У зв'язку з цим, ЄСПЛ вивчав положення пояснювальної доповіді до Протоколу № 7 до Конвенції, які чітко встановлюють, що при вирішенні питання про те, чи є правопорушення незначним, важливим критерієм є те, чи карається воно позбавленням волі. Стаття 185³ КУпАП пе-

¹ Хилюк С. В. *Nulla poena sine lege* як складова принципу законності у практиці Європейського суду з прав людини // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 336 – 337.

² Азаров Д. С. Трансформація адміністративних правопорушень у кримінальні проступки: концептуальні засади // Наука і правоохорона. – 2013. – № 1 (19). – С. 149.

³ Джеремі Макбрайд. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. – К.: «К.І.С.», 2010 – С. 16.

редбачає відповідальність у виді адміністративного арешту строком до 15 діб. Беручи до уваги мету ст. 2 Протоколу № 7 і природу гарантій, які вона передбачає, Європейський суд вважає, що правопорушення не може вважатися «незначним», а під час провадження в адміністративній справі щодо заявника не забезпечувалися важливі процедурні гарантії й ці недоліки були достатньо серйозними, щоб ставити під сумнів справедливість провадження. Таким чином, мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції (п. 18, 25, 33).¹

Про порушення п. 1 та пп. «b», «c», «d» п. 3 ст. 6 Конвенції ЄСПЛ одностайно постановив у рішенні в справі «Веренцов проти України». Заявник був притягнутий до відповідальності за злісну непокору законним вимогам працівників міліції та порушення порядку організації та проведення пікетування (ст.ст. 185 та 185¹ КУпАП).²

Такими, що мають ознаки, притаманні «кримінальному обвинуваченню» у значенні ст. 6 Конвенції слід визнавати й окремі митні правопорушення. Так, заявника у справі «Надточій проти України» у 2002 р. визнано винним у тому, що він не вивіз автомобіль за митну територію та втратив його (ст. 112 Митного кодексу чинного на той час). Транспортний засіб підлягав конфіскації, проте, оскільки місцезнаходження автомобіля було невідоме, згідно з п. 3 ст. 149 Митного кодексу було застосовано стягнення 9833,57 грн. (приблизно 1525,15 євро), еквівалент вартості автомобіля. На думку ЄСПЛ, Митний кодекс регулює відносини, пов'язані з митними правопорушеннями, адже розділ VII містить норми щодо контрабанди та посилення на кримінальне законодавство, а розділ VIII, положення якого застосовуються у справі заявника, стосується порушень митних правил. Необхідно зазначити, що ст. 139 Митного кодексу містить положення про адміністративні стягнення, такі як попередження, штраф та конфіскація. Останні два стягнення застосовуються за порушення митних правил відповідно до ст.ст. 112, 113 Митного кодексу. Суд зазначає, що ці положення Митного кодексу безпосередньо поширюються на всіх громадян, які перетинають кордон та регулюють їх поведінку шляхом застосування стягнень, що є як покаранням, так і стримуванням від порушення (п. 10, 20).³

¹ Справа «Гурепка проти України (№ 2)», (Заява № 38789/04). Страсбург, 8 квітня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_565/print1477583116984203

² Справа «Веренцов проти України», (Заява № 20372/11). Страсбург, 11 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_945/print1477585793947936

³ Справа «Надточій проти України», (Заява № 7460/03). Страсбург, 15

У випадку, коли наявні розбіжності щодо визначення природи (процесуальної чи матеріальної) окремого правового положення у національному законодавстві та практиці ЄСПЛ, то перевага повинна надаватися тому підходу, який є більш сприятливим для особи. Це впливає із принципів дії Конвенції, зокрема субсидіарності та мінімальних стандартів – держава повинна забезпечити особі мінімальний рівень захисту, гарантований Конвенцією, що не виключає встановлення в національному законодавстві вищих стандартів прав людини.¹

Отже, проаналізувавши окремі рішення ЄСПЛ, приходимо до висновку, що незважаючи на те, що у внутрішньодержавному праві України правопорушення передбачені у ст.ст. 185, 185¹, 185³ КУпАП та ст.ст. 112, 113 Митного кодексу від 12 грудня 1991 р., враховуючі цілі Конвенції, Європейський суд з прав людини визнав їх «кримінальними» в автономному значенні цього поняття. У зв'язку з цим, гарантії ст. 6 Конвенції поширюються також на осіб, які вчинили діяння, що відповідно до національного законодавства хоч і не є злочинами, але визнаються кримінальними у конвенційному значенні.

---

¹ Хилюк С. Правила дії правових положень про злочин та покарання в часі з урахуванням практики Європейського суду з прав людини // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – Вип. 60. – С. 271 – 272.